

ФЛАННЕРІ О'КОННОР

Фланнері О'Коннор (1925—1964) належить до літературної школи американського Півдня. Автор романів «Мудра кров» (1952) та «Скажені руйнують» (1962) і збірок оповідань «Добру людину важко знайти» (1958) та «На вершині всі стежки сходяться» (1964). Оповідання «Урожай» взято з останньої збірки.

У Р О Ж А Й

Крихти зі столу завжди змітала міс Віллертон. Це входило в її хатні обов'язки, і вона виконувала їх дуже старанно. Лусія і Берта мили посуд, а Гарнер сідав у вітальні й розв'язував кросворд з «Морнінг прес». Завдяки цьому міс Віллертон залишалася в їдальні сама, і це їй зовсім не вадило. Сніданок у цьому домі — то була чиста мука. Лусія наполягала, щоб снідали точно о призначеній годині, як це було з обідом чи вечерею. Вона твердила, що пунктуальність у сніданні сприяє пунктуальності і в усіх інших звичках, а що Гарнерів шлунок мав схильність до розладу, то тим паче треба дотримуватись якоїсь системи в харчуванні. З огляду на це, вона неодмінно стежила, щоб Гарнер додавав агар-агару до своєї пшеничної каші. «Немовби він, — думала міс Віллертон, — виконуючи цю процедуру цілих п'ятдесят років, міг би її забути!» Суперечка за сніданком щоразу починалася з Гарнерової каші й кінчалася її трьома ложками ананасового сиропу.

— Не забувай, Віллі, що у тебе підвищена кислотність, — звичайно казала Лусія. — Не забувай: підвищена кислотність.

Тоді Гарнер заковчував очі й кидав якусь гидотну репліку, Берта підскакувала, Лусія прибирала пригніченого вигляду, а міс Віллертон відчувала в роті смак ананасового сиропу, що його давно проковтнула.

Змітати крихти зі столу — це вже була полегкість. Витираючи стола, міс Віллертон думала: адже коли вона збиралася писати оповідання, їй спершу треба було все продумати. Найкраще думалося за друкарською машинкою, але тим часом і ця хвилина ставала в пригоді. Спочатку треба вибрати тему для оповідання. Тем було так багато, що міс Віллертон жодна не спадала на думку. Вона казала, що це найважчий момент у праці письменника. Обдумування теми забирало в неї більше часу, ніж саме писання. Іноді вона відкидала одну тему за одною і потребувала десь так тиждень або й два, щоб на чомусь нарешті зупинитись. Міс Віллертон дістала щітку зі срібною спинкою та совочок і почала змитати зі столу. Чи з пекаря — міркувала вона собі — був би добрий герой оповідання? Чужоземні пекарі дуже мальовничі, думалось їй. Від тітки Мертайл Філмар їй припало у спадок чотири кольорові літографії, що зображували французьких пекарів у ковпаках, схожих на шапки грибів. Вони були високі здоровані, біляві й...

— Віллі! — скрикнула Лусія, входячи в їдальню з сільничкою в руці.— Ради бога, держи совочок під щіткою, а то зметеш усі крихти на килим. За цей тиждень я чистила його чотири рази і не збираюсь робити це вп'яте.

— Ти чистила килим не через мої крихти,— сухо відказала міс Віллертон.— Свої крихти я завжди сама збираю.— І додала: — Але я рідко натрушую на килим.

— І не забудь сьогодні помити щітки, коли скінчиш,— знов докірливо мовила Лусія.

Міс Віллертон згорнула крихти на долоню й витрусила за вікно. Тоді віднесла щітку й совочок у кухню й вимила холодною водою з-під крана. Висушивши, вона поклала їх на місце, в шухляду. Все. Тепер можна було засісти за машинку й працювати до самого обіду.

Міс Віллертон сіла за свій робочий стіл і перевела подих. Нарешті! Про що це вона думала? А-а, пекарі. Гмм. Пекарі. Ні, пекарі не підходять. Вони не досить колоритні. З ними не зв'язані ніякі суспільні проблеми. Міс Віллертон сиділа, втупившись у свою машинку. В-А-П-Р-О-Л...— бігли її очі по клавіатурі. Гмм. Учителі? Вона задумалася. Ні. Ради бога, ні. Учителі завжди викликали в неї своєрідні почуття. Її вчителі у Віллоупульському коледжі були непогані, але то були самі жінки. «Віллоупульський жіночий коледж» — пригадалось їй. Міс Віллертон не подобався цей вираз — «Віллоупульський жіночий коледж»: було в ньому щось біологічне. Звичайно вона просто казала, що скінчила Віллоупул. Чоловіки-вчителі якось вибивали її з колії. В усякому разі, вчителі — це не актуально. Вони не становлять ніякої соціальної проблеми.

Соціальна проблема. Соціальна проблема. Гмм. Орендар-скіпщик! Міс Віллертон особисто ніколи не стикалася зі скіпщиками, але їй здавалось, що вони можуть бути такими самими об'єктами художнього зображення, як і будь-хто інший, та ще й засвідчать зацікавлення авторки соціальною тематикою, а це вельми цінується у тих колах, куди вона сподівалася ввійти. «І тут можна скористатися хоч би такою проблемою, як от антисанітарія»,— пробурмотіла вона сама до себе. Уже щось вимальовувалось. Авжеж. Її пальці збуджено заворушилися над клавіатурою, не торкаючись, однак, літер. Потім ураз вона заходилася швидко друкувати.

«Лот Мотен,— вистукувала машинка,— гукнув свого собаку». Після слова «собака» запала несподівана пауза. Міс Віллертон щоразу найкраще вдавалося перше речення. «Перші речення,— любила вона приказувати,— приходять до мене блискавично. Просто блискавично!» Вона клацала пальцями й повторювала: «Блискавично!» І вона почала компонувати оповідання. «Лот Мотен гукнув свого собаку» — само собою вийшло у міс Віллертон, і, перечитавши речення ще раз, вона вирішила, що не тільки «Лот Мотен» відповідне ім'я для орендаря-скіпщика, але й що кликати свого собаку — це якнайкраще для нього заняття. «Собака прищулив вуха й побіг до Лота». Міс Віллертон уже надрукувала речення, коли помітила свою помилку: двічі слово «Лот» в одному абзаці. Це неприємно вражало слух. Каретка скреготливо посунулась назад і слово «Лота» було забите чотирма «х». Над цим словом міс Віллертон написала олівцем «нього». Тепер можна було рушати далі. «Лот Мотен гукнув свого собаку. Собака прищулив вуха й побіг до нього». Та й «собака» двічі,— подумала міс Віллертон. Гмм! Але це не так разить, як двічі «Лот», вирішила вона.

Міс Віллертон надавала дуже великого значення тому, що називала «мистецтвом звукопису». Вона вважала, що твір читається вухом не меншою мірою, ніж оком. У товариському колі «Дочок поселенців» вона залюбки виражала цю думку в такій формі: «Око створює образ, який можна намалювати в абстракції, і успіх літературного ризику (міс Віллертон подобався вислів «літературний ризик») залежить від творчої дії абстракції в уяві читача і від тональних вартостей твору (вислів «тональна вартість» їй теж подобався), які сприймає вухо читача».

У реченні «Лот Мотен гукнув свого собаку» було щось гостре й шорстке; друге речення, «Собака прищулив вуха й побіг до нього», надавало абзацові бажаної експресії.

«Лот потяг тварину за короткі нерівні вуха і брьохнувся разом з нею в багнюку». Але, може, це вже надміру? — занепокоїлася міс Віллертон. Та ні, скіпщикові брьохатися в багнюці — цілком природно. Колись вона читала роман про людей з такого середовища, і там вони витворяли нічим не кращі речі, а в трьох чвертях книжки — то ще й куди гірші. Під час прибирання Лусія знайшла цей роман у шухляді стола міс Віллертон і, перегорнувши навмання кілька сторінок, бридливо взяла його двома пальцями й вкинула у піч.

— Сьогодні вранці я прибирала у тебе на столі, Віллі, і знайшла одну книжку — це, мабуть, Гарнер підклав тобі для сміху, — потім призналася міс Лусія. — Така бридота, але ж ти знаєш, який Гарнер. Я спалила її. — І хихотнувши додала: — Я певна, ця книжка не могла належати тобі.

Міс Віллертон була, однак, певна, що та книжка належала таки їй, тільки не наважилась про це заявити. Вона замовила її у видавця, бо не хотіла питати про такий твір у бібліотеці. Разом з пересилкою книжка коштувала їй три долари сімдесят п'ять центів, і останні чотири розділи міс Віллертон не встигла дочитати. Але в усякому разі, вона взяла з неї досить, щоб знати, що для Лота Мотена брьохатися в багнюці — найприродніша річ. І якщо він робить це, легше буде порушити в оповіданні проблему антисанітарії, — вирішила міс Віллертон. «Лот Мотен гукнув свого собаку. Собака прищулив вуха й побіг до нього. Лот потяг тварину за короткі нерівні вуха і брьохнувся разом з нею в багнюку».

Міс Віллертон відхилилася на стільці. Початок був добрий. Тепер треба накреслити перебіг подій. Без жінки тут, звичайно, не обійдешся. Можливо, Лот її б'є. Таких чоловіків жінки завжди доводять до бійок. Вона навіть може своєю розбещеністю штовхнути Лота на вбивство, а потім його ще й мучитиме сумління.

Якщо так, то він повинен би керуватись якимись моральними засадами. Але його за просто можна ними наділити. Тільки як узгодити це з любовною колізією? В оповіданні має бути кілька натуралістичних сцен, пов'язаних з насильством і садизмом, як то прийнято у творах про життя цієї суспільної верстви. Створити їх буде нелегко. Проте для міс Віллертон такі труднощі були приємні. Найбільше вона полюбляла обдумувати епізоди з розбурханими пристрастями, тільки коли вже сідала писати про таке, їй робилося трохи незручно і вона запитувала сама себе, що скажуть їй близькі, прочитавши це. Гарнер буде клацати пальцями й при кожній нагоді підморгувати їй, Берта подумає, що Віллі просто жахлива, а Лусія приказуватиме тим своїм дурнуваним голосом: «Ти щось приховуєш від нас, Віллі. Що це ти приховуєш, га?» і хихо-

тітимає, як завжди. Але в цю мить міс Віллі не могла сушити собі тим голови: їй треба було зробити начерки дійових осіб.

Лот буде високий, сутулий і неголений, і в нього будуть сумовиті очі, завдяки чому він матиме вигляд джентльмена, хоч цьому й суперечитимуть червона шия та великі незграбні руки. Зуби його будуть рівні, а чуприна — руда, щоб підкреслити гарячий темперамент. Одяга висітимає на ньому лантухом, але він носитимає її невимушено, так наче то його власна шкура. Однак, може,— подумала міс Віллертон,— йому все-таки не випадає брѳохатися з собакою в багнюці? Жінка має бути нічогенька — біляве волосся, тугі литки, сірі очі.

Вона готуватимає для нього вечерю в хатині, а він їстимає грудкувату недосолену вівсянку й думатимає про щось велике й майже недосяжне — про ще одну корову, про пофарбований будинок, про чисту криницю, навіть про власну ферму. Жінка нарікатимає, що він мало нарубав дров для печі, скаржитимається на біль у попереку. Вона буде сидіти, дивитися, як він їсть прокислу кашу, і вичитувати, що йому не стає духу вкрасти харчів. «Злидень ти зачуханий!» — ошкіриться вона. Тоді він верескне на неї: «Заткни пельку! Мені вже це набридло!» Вона глузливо витріщить очі й засміється: «Боялася б я такого розтелепи, як ти!» Він тоді схоплюється зі стільця та до неї. Вона хапає зі столу ножа — міс Віллертон дивується, яка скажена ця жінка, — і відступає, виставивши ножа перед собою. Він кидається на неї, але вона відскакує вбік, мов дикий кінь. Тоді вони втуплюються одне в одного, очі в обох палають ненавистю, і так вони стоять, поколихуючись взад-вперед. Міс Віллертон чує, як секунди вистукують по бляшаній покрівлі хатини. Він знов поривається до неї, але вона тримає ножа наготові й ось-ось штрикне йому в груди... Міс Віллертон більш не може цього витерпіти й завдає жінці страшного удару в потилицю. Ніж випадає у жінки з руки, і вона зникає за завісою мли. Міс Віллертон обертається до Лота. «Дай-но я принесу тобі гарячої каші», — каже вона. Тоді підходить до печі, накладає на чисту тарілку добре розвареної білої вівсянки й присмачує її маслом.

— Ого, дякую, — каже Лот і всміхається до неї своїми гарними зубами. — Ти вмієш так смачно готувати! Знаєш, — веде він далі, — я оце думав, що ми могли б здихатися оренди. У нас могло б бути пристойне господарство. Коли цей рік пощастить, ми придбаємо корову й почнемо спинатися на ноги. Уявляєш, що це буде, Віллі, уявляєш?

Вона сідає поруч з ним і кладе руку йому на плече.

— Справді, — каже вона. — Цього року ми зберемо більший урожай, ніж будь-коли, і навесні вже матимемо свою корову.

— Ти завжди мене розумієш, Віллі, — відказує він. — І завжди розуміла.

Довгий час обоє сидять мовчки, думаючи про те, як добре вони розуміють одне одного.

— Доїж уже, — каже вона нарешті.

Повечерявши, він допоміг їй вигребти попіл з печі і потім, гарячого липневого вечора, вони пішли через пасовище до струмка, розмовляючи про ту ферму, яка в них колись буде.

На кінець березня, коли вже наближався дощовий сезон, вони домоглися ледве чи не більшого, ніж сподівалися. Протягом останнього місяця Лот щоранку вставав о п'ятій, а Віллі схоплювалась на годину раніше, щоб упоратися з усією роботою, поки стоїть погожа пора. За тиждень, мабуть, почнуться дощі, казав Лот, і якщо доти урожай не

буде зібрано, все пропаде, і тоді виявиться, що даремно вони так надсаджувалися кілька місяців. Вони розуміли, що це означає: перед ними ще один рік тяжкої праці, почавши все спочатку. Та ще й прибуде їм наступного року не корова, а дитина. Лот, однак, хотів усе-таки купити корову.

— Вигодувати немовля не багато коштує, а з коровою це навіть легше буде,— міркував він.

Але Віллі твердо стояла на своєму: на корову вони можуть деякий час почекати, а от дитину відразу треба забезпечити всім необхідним.

— А може,— мовив кінець кінцем Лот,— вистачить і на корову, і на дитину.

І він вийшов подивитись на щойно зоране поле, так наче міг із самої чорної ріллі побачити, який вони зберуть урожай.

А рік випав таки добрий, хоч здобутки їхні виявилися не бозна-які. Віллі впорала все в хатині, Лот полагодив комин. Перед порогом у них буяла сила-силенна петуній, а під вікном ціла колонія ротиків. Рік минув погідно. Але тепер їх непокоїв урожай. Зібрати його треба було до початку дощів.

— Нам ще б тиждень,— пробурмотів Лот, коли цього вечора повернувся додому.— Ще один тиждень, і ми скінчимо. Як ти, могла б вийти в поле? Це не годиться, що тобі доводиться працювати,— зітхнув він,— але я не маю за що найняти помічника.

— Зі мною все гаразд,— відповіла вона, ховаючи за спину тремтячі руки.— Я зможу піти в поле.

— Щось хмариться сьогодні,— понуро озвався Лот.

Наступного дня вони працювали до самого смерку, працювали, доки стало снаги, і насилу доволоклися до хатини, щоб одразу вкластися спати.

Серед ночі Віллі прокинулася від болю. То був тупий зелений біль, помережаний пурпуровими блискавицями. Віллі не була певна, чи все це наяву. Голова її кидалася з боку на бік — ніби від того, що якісь лункі тіні товкли у ній каміння.

Лот підвівся в ліжку.

— Тобі погано? — тремтячи, запитав він.

Вона сперлася на лікоть, але зразу злягла назад.

— Поклич Анну. Оту, що живе над річкою,— насилу видушила вона.

Шум у голові подужчав, тіні посірішали. Напади болю спершу приходили впереміж із тіннями, а потім стали частіші й довші. Шум зробився виразнішим, і над ранок Віллі зрозуміла, що це дощ. Пізніше вона запитала хрипким голосом:

— Давно йде дощ?

— Та вже зо два дні,— відповів Лот.

— Тоді ми програли.— Віллі похнюплена подивилась на дерева під дощем.— Усе пропало.

— Зовсім ні,— лагідно заперечив Лот.— Адже тепер у нас є донечка.

— Але ти хотів сина.

— Ні, у мене є те, про що я й мріяв — дві Віллі замість однієї... Це навіть краще, ніж корова,— усміхнувся він.— Чим я маю віддячити за таку радість, Віллі? — Він нахилився й поцілував її в чоло.

— А я чим? — задумано запитала вона.— Чим я можу ще допомогти тобі?

— Може, ти сходиш у бакалію, Віллі?

Міс Віллертон відштовхнула Лота вбік.

— Що... Що ти кажеш, Лусіє? — затинаючись озвалась вона.

— Я кажу, може, ти сходиш у бакалію? Цього тижня щоранку я ходила, але тепер у мене робота.

Міс Віллертон відсунулася від машинки.

— Добре,— різко відповіла вона.— Що треба купити?

— Дванадцятку яєць і два фунти помідорів, тільки спілих. І ти повинна підлікувати своє горло. Очі в тебе сльозяться, а голос охрип. Візьми емпірину у ванній. Чек у крамниці випишеш на наше ім'я. І вдягни пальто, бо холодно.

Міс Віллертон звела погляд угору.

— Мені сорок чотири роки,— заявила вона,— і я сама можу подбати про себе.

— Тільки гляди, щоб помідори були спілі,— знехтувала її слова Лусія.

Міс Віллертон у криво застебнутому пальті подалася на Броуд-стріт до універсаму. «Що це я маю купити? — пробурмотіла вона.— Ага, дві дюжини яєць і фунт помідорів». Вона проминула ряди консервованої городини й коробок із печивом і попрямувала до секції з яйцями. Але цього разу яєць там не видно було.

— А де ж це яйця? — запитала вона у молодика, що важив квасолю.

— Зараз у нас лише дрібні яйця,— відповів він, досипаючи ще жменьку квасолі.

— Та яка різниця! Але де вони?

Молодик відкинув у засік декілька квасолин, схилився над секцією для яєць і простяг міс Віллертон одну картонку.

— Власне, ніякої різниці,— відказав він, виштовхнувши жувальну гумку за передні губи.— Від молодих курок чи щось таке, не знаю. Будете брати?

— Буду, і два фунти помідорів. Тільки спілих.

Вона не любила ходити по крамницях. І чого б то тим продавцям бути такими пихатими! З Лусією він не був би такий хамуватий. Міс Віллертон заплатила за яйця та помідори й поспішила вийти. Це приміщення чомусь гнітило її.

Це смішно, щоб крамниця справляла на людину гнітюче враження — адже сюди приходять лише в дрібних побутових справах: жінки купують квасолю, возять своїх дітей на магазинних візках для продуктів, вагаються, купити фруктового сиропу на півчверті фунта більше чи менше... І що вони мають із такого життя? — дивувалася міс Віллертон. Хіба це дає їм якусь нагоду виразити самих себе, спромогтись на творчий акт, на мистецький порив? Довкола неї було все одне й те саме: на тротуарах повно людей з пакунками в руках — і в головах у них такі ж пакунки,— жінка онде тягне дитину на шлейках, шарпає її, відриває від вітрини, де виставлено іграшковий ліхтарик — вона, мабуть, ціле своє життя так буде її шарпати й тягнути. А інша на всю дорогу розсипала сумку з пакунками, ще інша витирає носа дитині; з того кінця вулиці підходить якась бабуся, і круг неї вистрибує трое онучат, а

за ними йде парочка, до непристойності близько пригорнувшись одне до одного.

Міс Віллертон пильно придивилася до парочки, коли та наблизилась і пройшла повз неї. Пухкенька жіночка з білявим волоссям, тугі литки, сірі очі. Туфлі на високих підборах, голубі шкарпетки, закоротка бавовняна сукня, клітчаста жакетка. Шкіра її була в ряботинні, а шия витягнута наперед, ніби вона винюхувала щось таке, що весь час утікало від неї. На обличчі її застиг якийсь дурнувятий оскал. Чоловік був високий, виснажений і неголений. Він горбився, і на його довгій червоній шиї проступали жовтаві жили. Вони незграбно трималися за руки, бредучи вулицею, і раз чи двічі чоловік якось невміло усміхнувся до дівчини; міс Віллертон при цій нагоді побачила, що в нього рівні зуби, сумовиті очі й шрам над чолом.

— Брр! — аж здригнулася міс Віллертон.

Вона поклала харчі на кухонному столі й повернулася до свого оповідання. Глянувши на аркуш паперу, закладений у машинку, вона прочитала: «Лот Мотен гукнув свого собаку. Собака прищулив вуха й побіг до нього. Лот потяг тварину за короткі нерівні вуха і брьохнувся разом з нею в багнюку».

— Звучить жахливо! — пробурмотіла міс Віллертон.— Та й взагалі ця тема не годиться,— вирішила вона. Треба чогось більш мальовничого, більш піднесеного. Вона довго сиділа, дивлячись на машинку. Потім раптом кілька разів у захваті стукнула кулаком об стіл.— Ірландці! — пискнула вона.— Ірландці! — Міс Віллертон завжди захоплювалась ірландцями. Їхня вимова, думалось їй, така мелодійна, а їхня історія — просто чудова! Ох, що це за народ — ірландці! Вони такі запальні, ці рудоволосі чоловіки, широкі в плечах, з розкішними обвислими вусами!

*З англійської переклав
Ростислав ДОЦЕНКО*